

Qocayeva Leyla Adil qızı,

Bakı Dövlət Universitetinin Cinayət hüququ və kriminologiya kafedrasının

II kurs magistrantı

E-mail: adil2002a@icloud.com

UOT 343.2

DOI: <https://doi.org/10.30546/2218-9130.043.2026.608>

TƏQSİRİN İKİ FORMASI İLƏ TÖRƏDİLMİŞ CİNAYƏTLƏR ÜZRƏ MƏSULİYYƏTİN DİFERENSİALLAŞDIRILMASI

Açar sözlər: cinayətin subyektiv cəhəti, təqsir, qəsd və ehtiyatsızlıq, ikili təqsir forması, differensiasiya.

Ключевые слова: субъективная сторона преступления, вина, умысел и неосторожность, двойная форма вины, дифференциация уголовной ответственности.

Keywords: subjective element of crime, mens rea, intent and negligence, mixed mens rea, differentiation of criminal liability.

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin “cinayət məsuliyyətinin əsasları” adlanan 3-cü maddəsində deyilir: “Yalnız bu Məcəllə ilə nəzərdə tutulmuş cinayət tərkibinin bütün əlamətlərinin mövcud olduğu əməlin (hərəkət və ya hərəkətsizliyin) törədilməsi cinayət məsuliyyəti yaradır” [1]. Cinayət tərkibi ictimai təhlükəli əməli cinayət kimi xarakterizə edən qanunda göstərilən obyektiv və subyektiv əlamətlərin cəminə deyilir [6, s. 116]. Törədilmiş ictimai təhlükəli əməldə cinayət tərkibi olub-olmamasının aydınlaşdırılması üçün isə həmin əməldə cinayətin dörd zəruri elementinin mövcudluğunun sübuta yetirilməsi mütləq şərtidir. Bu

elementlər qismində cinayətin obyektı, cinayətin subyektı, cinayətin obyektiv cəhəti və cinayətin subyektiv cəhəti çıxış edir. F.Səməndərovun cinayət tərkibinə verdiyi yuxarıda qeyd etdiyimiz anlayışda vurğulanan obyektiv əlamətlər dedikdə cinayətin obyektı və cinayətin obyektiv cəhətini, subyektiv əlamətlər dedikdə isə cinayətin subyektı və subyektiv cəhətini başa düşmək lazımdır. Bir sözlə, obyektiv və subyektiv əlamətlər cinayətin elementlərinin (ünsürlərinin) məcmusudur.

Təqsir anlayışı cinayətin subyektiv cəhətinə daxildir. Subyektiv cəhətə təqsirdən başqa, motiv, məqsəd, bəzi hallarda cinayətkarın emosional vəziyyəti də daxildir. Bu anlayışlar arasında ən geniş yeri təqsir tutur. Təqsir ictimai təhlükəli əməli törədən şəxsin həmin əmələ qarşı olan psixi münasibətidir. Azərbaycan Respublikası Cinayət qanunvericiliyində təqsirin 2 formasının adı çəkilir: qəsd və ehtiyatsızlıq. Lakin praktikada elə hallar olur ki, qəsdən törədilmiş ictimai təhlükəli əməl ehtiyatsızlıqdan daha ağır nəticələrə səbəb olur. Bu kimi hallar Azərbaycan və xarici hüquqi doktrinada müxtəlif müəlliflər tərəfindən müxtəlif adlarla tövsif olunmuşdur: qarışıq təqsir forması ilə törədilən cinayətlər; təqsirin iki forması ilə törədilən cinayətlər və s.

Təqsirin iki forması anlayışı Azərbaycan Respublikası cinayət qanunvericiliyində birbaşa olaraq qeyd edilməsə də, AR Cinayət Məcəlləsinin bir sıra maddələrinə diqqət yetirdikdə görə bilərik ki, həmin maddələr məhz təqsirin iki forması ilə törədilmiş cinayətləri tövsif etmək üçün nəzərdə tutulub. Bu kontekstdə AR Cinayət Məcəlləsinin 126, 136, 139, 144, 149, 200, 214, 215, 225, 263 və digər bir çox maddələrinin müvafiq bəndləri misal göstərilə bilər. Təqsirin iki forması ilə törədilən cinayətlər, adətən, özündə iki struktur formasını ehtiva edir: 1. Əsas tərkib – qəsdən törədilmiş hərəkət (məsələn, sağlamlığa zərər vurma); 2. Əlavə nəticə – ehtiyatsızlıqla törədilmiş ağır nəticə (məsələn, ölüm). Belə cinayətlərdə aşağıdakı halların birgə olması tələb olunur:

1. Əməl qəsdən törədilməlidir;
2. Ağır nəticə (ölüm, böyük zərər və s.) ehtiyatsızlıqdan baş verməlidir;
3. Əməl ilə nəticə arasında səbəbli əlaqə mövcud olmalıdır.

Əgər şəxs ağır nəticəni bilə-bilə törətmişsə, bu artıq təqsirin iki forması ilə törədilmiş cinayət yox, dolayısı qəsdlə törədilmiş cinayət sayılır. Beləliklə, sübutetmə prosesində bir sıra halların müəyyən edilməsi zəruridir: şəxsin əməli şüurlu şəkildə törədib-törətməməsi; ağır nəticə baş verərkən onun tərəfindən zəruri ehtiyat və qabaqlayıcı tədbirlərin görülmə-görülməməsi; habelə baş vermiş nəticə ilə törədilmiş əməl arasında səbəbli əlaqənin olub-olmaması.

Təqsirin iki forması ilə törədilmiş cinayətlərdə məsuliyyət birgə xarakter daşıyır. Bu hallarda şəxs qəsdən törətdiyi əmələ və həmin əməl nəticəsində ehtiyatsızlıqla baş vermiş ağır nəticəyə görə məsuliyyət daşıyır. Beləliklə, təqsirin iki forması ilə törədilən cinayətlər, şəxsin davranışında iki psixoloji münasibətin – qəsd və ehtiyatsızlığın birləşdiyi hallardır.

Bu cinayətlər özündə hibrid subyektiv tərəf daşıyır və cinayət məsuliyyətinin fərdiləşdiril-

məsi prinsipinin tətbiqində mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu növ cinayətlər, şəxsin niyyətinin və məsuliyyət dərəcəsinin dəqiq qiymətləndirilməsini tələb edir, çünki burada əməl və nəticə arasında psixoloji disharmoniya mövcuddur:

- əməl şüurlu, məqsədli və qəsdən;
- nəticə isə diqqətsizlik və ehtiyatsızlıq nəticəsində baş verir.

Təqsirin iki forması ilə törədilən cinayətlər obyektiv cəhətin quruluşundan asılı olaraq iki qrupa bölünür: iki nəticəyə səbəb olan maddi tərkibli cinayətlər; ehtiyatsızlıqdan daha ağır nəticələrə səbəb olmuş formal tərkibli cinayətlər [3].

Təqsirin iki formasında törədilən cinayətlərin qəsdən və ya ehtiyatsızlıqdan törədilən cinayətlərdən ayırd edilməsi cinayətlərin düzgün tövsif edilməsində, cəzanın fərdiləşdirilməsində, cinayətlərin diferensiasiya edilməsində çox böyük rol oynayır. Belə ki, təqsirin iki forması ilə törədilmiş cinayətlər qəsdən törədilmiş cinayətlərdən onunla fərqlənir ki, qəsdən törədilmiş cinayətlər zamanı əməli törədən şəxsin qabaqcadan gördüyü və arzu etdiyi ictimai təhlükəli nəticə ilə faktiki baş verən nəticə üst-üstə düşür. Lakin təqsirin iki forması ilə törədilən cinayətlər zamanı baş vermiş nəticə ehtiyatsızlıq səbəbindən əməli törədən şəxsin qabaqcadan gördüyü və arzu etdiyi ictimai təhlükəli nəticədən daha ağır olur. Ehtiyatsızlıqdan isə onunla fərqlənir ki, ictimai təhlükəli əməli törədən şəxs törədəcəyi əməlin ictimai təhlükəliliyini dərk edir, həmin əməlin ictimai təhlükəli nəticələr doğuracağını qabaqcadan görür və arzu edir, lakin ehtiyatsızlıq səbəbindən baş verən ictimai təhlükəli nəticə onun düşündüyü və arzuladığından daha ağır olur. Qeyd etdiyimiz fərqləndirmədən bir daha belə nəticəyə gəlirik ki, təqsirin iki forması ilə törədilmiş cinayətlər hər iki təqsir formasının ünsürlərini özündə əks etdirir, lakin heç birinə tam olaraq bənzəmir. Bu baxımdan Rusiya və Qazaxıstan qanunvericiliklərində nəzərdə tutul-

duğu kimi, təqsirin iki forması anlayışının milli cinayət qanunvericiliyinə normativ şəkildə daxil edilməsi məqsədəuyğun olardı. Belə bir yanaşma cinayətlərin düzgün tövsifinə xidmət edir, təqsirin formalarının müəyyənləşdirilməsi zamanı yaranan hüquqi qeyri-müəyyənliyin və praktiki ziddiyyətlərin qarşısının alınmasına töhfə verərdi. Belə ki, Rusiya Federasiyası Cinayət Məcəlləsinin 27-ci maddəsində qeyd olunur: “Əgər şəxs qəsdən bir hərəkət etmiş, lakin onun hərəkətinin nəticəsində ehtiyatsızlıqla ağır nəticələr baş vermişdirsə, belə cinayət təqsirin iki forması ilə törədilmiş sayılır”. Belə cinayətlərə nümunə kimi aşağıdakılar göstərilə bilər:

- Rusiya Federasiyası CM-nin 111-ci maddəsinin 4-cü hissəsi – “qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurma, ehtiyatsızlıqdan ölümə səbəb olduqda;

- Rusiya Federasiyası CM-nin 131-ci maddəsinin 3-cü hissəsi – “zorlama ağır nəticələrə səbəb olduqda və s. [8]

Beləliklə, qanunverici bir cinayət hadisəsində iki müxtəlif psixi münasibət formasının mövcud ola biləcəyini göstərir: 1. əsas əmələ münasibətdə – qəsd, 2. nəticəyə münasibətdə – ehtiyatsızlıq.

Qarışıq təqsir forması ilə törədilən cinayəti yaradan iki əməldən hər biri ayrılıqda da cinayət xarakterini itirmir. O da qeyd edilməlidir ki, qarışıq təqsir forması ilə törədilən cinayətin tərkib hissəsi olan əməllərdən hər biri öz obyektinə malikdir. Odur ki, qarışıq təqsir forması ilə törədilən cinayətlər çoxobyektli cinayətlərdir. Beləliklə, bir hərəkətlə bir ictimai təhlükəli nəticəyə səbəb olan maddi tərkibli cinayət qarışıq təqsir forması ilə törədilə bilməz. Bu zaman cinayət ya qəsdən, ya da ehtiyatsızlıqdan törədilmiş olur [4].

Təqsirin iki forması ilə törədilən əməllərin özlərini də 2 qrupa ayırmaq olar. Birinci qrupa səlahiyyətli nümayəndələr tərəfindən müəyyən edilən qayda və qadağaların pozulması nəticəsində ehtiyatsızlıqdan ağır nəticələr do-

ğuran əməlləri aid edə bilərik. Bu qrup əməllər ayrıca götürüldükdə müstəqil cinayət hesab edilmir. İkinci qrupa isə nəticədən asılı olmayaraq faktiki törədilmiş əməlin özünün cinayətkar qəsd formasında törədilməsi ilə bağlı olan əməllər daxildir. Yəni birinci qrup əməllər müvafiq səlahiyyətli nümayəndələrin müəyyən etdiyi qayda və qadağaların pozulması ilə müşayiət edilir və əgər nəticələri cinayət məsuliyyəti yaratmazsa, cinayət əməli sayılmırlar. İkinci qrup əməllər isə nəticədən asılı olmayaraq cinayət əməlidir və törədən şəxs barəsində cinayət məsuliyyəti yaradır. Birinci qrup əməllər sırasında əmək mühafizəsi qaydalarını pozma (162), tikinti, mədən və s. işlərin təhlükəsizlik qaydalarını pozma (222), yanğın təhlükəsizliyi qaydalarını pozma (225), radioaktiv materiallarla qanunsuz davranma (226), yol hərəkətinin və nəqliyyatın istismarı qaydalarını pozma (263), magistral boru kəmərlərinin inşası, istismarı, təmiri zamanı təhlükəsizlik qaydalarını pozma (268) və s. göstərə bilərik. İkinci qrup əməllərə isə qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurma (126), qanunsuz abort etmə (141), adam oğurluğu (144), qanunsuz azadlıqdan məhrum etmə (145), zorlama (149), adamları girov götürmə (215) və s. aid edilə bilər. Qeyd olunan cinayət tərkibləri formal tərkibli cinayətlərə aiddir və onların cinayət hesab olunması üçün konkret ağır nəticənin baş verməsi tələb edilmir; əməlin törədilməsi faktının özü cinayət məsuliyyətinin yaranması üçün kifayət edir.

Təqsirin formalarının incə nüanslarını dərindən mənimsəmək məsuliyyətin fərdiləşdirilməsi və diferensiallaşdırılmasında böyük əhəmiyyətə malikdir. Məsuliyyətin diferensiallaşdırılması bir sıra meyarlara görə aparılır: cinayət törətmiş şəxsin yaşına görə, xüsusi statusuna görə (hərbi qulluqçu, vəzifəli şəxs və s.), törədilmiş cinayətin ictimai təhlükəlilik xarakterinə və dərəcəsinə görə, təqsirin formasına görə və s. AR qanunvericiliyi nəzdində

məsuliyyətin diferensiallaşdırılması anlayışına aydınlıq gətirmək üçün ilk növbədə Cinayət Məcəlləsinin 8-ci maddəsindən danışmaq lazımdır. Belə ki, AR Cinayət Məcəlləsinin 8-ci maddəsində ədalət prinsipi bu şəkildə qeyd edilir: “Cinayət törətmiş şəxs haqqında tətbiq edilən cəza və ya digər cinayət-hüquqi xarakterli tədbirlər ədalətli olmalıdır, yəni cinayətin xarakterinə və ictimai təhlükəlilik dərəcəsinə, onun törədilməsi hallarına və cinayətkarın şəxsiyyətinə uyğun olmalıdır” [1]. Məhkəmələr tərəfindən cinayət cəzalarının təyin edilməsi təcrübəsi haqqında AR Ali Məhkəməsi plenumunun qərarında isə ictimai təhlükəlilik xarakteri anlayışı daha geniş şəkildə açıqlanaraq belə qeyd edilir: “Cinayətin ictimai təhlükəliliyinin xarakteri qəsdin obyektindən, təqsirin formasından və əməlin Cinayət Məcəlləsinin 15-ci maddəsi ilə hansı cinayətlər kateqoriyasına aid edilməsindən asılıdır” [2]. Göründüyü kimi, təqsirin formasının düzgün müəyyən edilməsi törədilmiş cinayət əməlinə düzgün hüquqi qiymət verilməsi, əmələ görə məsuliyyət təyin edən Cinayət Məcəlləsinin Xüsusi hissəsinin müvafiq norması ilə tövsifi, habelə məsuliyyətin diferensiallaşması – yəni, əməli törədən subyektə, əməlin törədildiyi şəraitə və hallara uyğun həcmdə, xarakterdə və səviyyədə cəza təyin edilməsinin ən vacib şərtlərindən biridir. Qeyd olunmuş əsaslara uyğun olaraq cinayətlərin diferensiasiyasının mühüm əhəmiyyəti cinayətkar şəxsin onun törətdiyi konkret cinayətin xarakterinə uyğun cəzaçəkmə müəssisəsinə yerləşdirilməsi kimi vacib məqamda özünü daha aydın büruzə verir. Belə ki, AR Cinayət Məcəlləsi 56.1-ci maddəsində azadlıqdan məhrum etmə növündə cəzanın çəkilməsi üçün cəzaçəkmə müəssisələrinin növləri müəyyən edilmişdir: ehtiyatsızlıqdan törədilmiş cinayətlərə görə beş ildən artıq olmayan müddətə azadlıqdan məhrum etməyə məhkum olunmuş şəxslər üçün – məntəqə tipli cəzaçəkmə müəssisələrində; qəsdən törədilmiş bö-

yük ictimai təhlükə törətməyən, az ağır və ağır cinayətlərə görə ilk dəfə azadlıqdan məhrum etməyə məhkum olunmuş şəxslər üçün, habelə ehtiyatsızlıqdan törədilmiş cinayətlərə görə beş ildən artıq müddətə azadlıqdan məhrum etməyə məhkum olunmuş şəxslər üçün – ümumi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində; xüsusilə ağır cinayətlər törətməyə görə ilk dəfə azadlıqdan məhrum etməyə məhkum olunmuş şəxslər üçün, habelə cinayətlərin residivi zamanı, əgər məhkum əvvəllər azadlıqdan məhrum etmə növündə cəza çəkmiş və cinayətlərin xüsusi təhlükəli residivi zamanı qadınlar üçün - ciddi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində; cinayətlərin xüsusi təhlükəli residivi zamanı və ya ömürlük azadlıqdan məhrum etmə cəza növü müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəza növü ilə əvəz edildikdə – xüsusi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində; ömürlük azadlıqdan məhrum edilmiş şəxslər üçün – həbsxanalarda [1].

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsi 56.1.3-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenum Qərarında isə deyilir: “CM-in 56.1-ci maddəsində müxtəlif növ cəzaçəkmə müəssisələrinin müəyyən edilməsi məhkumların törətdiyi cinayətlərin ağırlıq dərəcəsinə, eləcə də şəxsiyyətindən asılı olaraq onları bir-birindən ayrı saxlamaq, ilk dəfə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum olunmuş və az ağır cinayət törətmiş şəxsləri ağır və ya xüsusilə ağır cinayətlər törətmiş şəxslərin mənfi təsirindən qorumaq zərurətindən irəli gəlir və müxtəlif kateqoriyalı məhkumlara fərqli yanaşmanı təmin etməyə imkan yaradır. Bununla yanaşı, azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum olunmuş şəxslər cins, yaş, məhkumun törətdiyi cinayətin ağırlıq dərəcəsi, cəzanı çəkdiyi dövrdə məhkumun davranışı və sağlamlıq vəziyyətinə görə diferensiasiya olunur. Məhkumların diferensiasiyası azadlıqdan məhrum etmə cəzasının icrasının qrup halında fərdiləşdirilməsi, ilk dəfə qısa müddətə azad-

lıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum olunmuş şəxslərin daha təhlükəli cinayətkarların zərərli təsirindən qorunması üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Cəzaçəkmə müəssisələrinin diferensiasiyasının əsasını cinayət və cəza-icra hüququnun ədalət, humanizm, məcburetmə tədbirlərindən və məhkumların islah edilmə vasitələrindən məqsəduyğun istifadə edilməsi, onlarda qanuna itaətin həvəsləndirilməsi və cəzanın islahedici təsirinin artırılması kimi prinsipləri təşkil edir” [5].

Plenum qərarının bu hissəsi cinayətlərin diferensiasiyası, məsuliyyətin fərdiləşdirilməsinin nə dərəcədə əhəmiyyətli olduğunu anlamaqda bizə kömək edir.

Xarici ölkə doktrinalarında da diferensiallaşdırma ilə əlaqəli fikirlər mövcuddur. İngilis cinayət hüququnda məsuliyyətin diferensiasiyası eyni ictimai təhlükəli əməlin nəticənin ağırlığı və təqsirin forması nəzərə alınaraq müxtəlif cinayət tərkiblərinə bölünməsi kimi anlaşılar. Burada əsas prinsip olaraq “əməl ilə zərər arasındakı proporsionallıq” (proportionality between fault and harm), yəni daha dolğun izah etsək, törədilmiş əməlin ictimai təhlükəlilik dərəcəsi ilə faktiki baş vermiş ictimai təhlükəli nəticə arasında proporsionallıq götürülür.

Almaniya hüquq doktrinasında məsuliyyətin diferensiasiyası “schuldprinzip” – təqsir prinsipi əsasında qurulur. Cəza yalnız şəxsin təqsirinin ağırlığına uyğun olmalıdır.

Amerika hüququnda Nümunəvi Cinayət Məcəlləsi (Model Penal Code) məsuliyyəti 4 pillədə diferensiasiya edir: 1. purposely (birbaşa qəsd) 2. knowingly (dolaylı qəsd); 3. recklessly (cinayətkarcasına özünəgüvənmə nəticəsində ehtiyatsızlıq); 4. negligently (cinayətkarcasına etinasızlıq nəticəsində ehtiyatsızlıq). Bu anlayışlar eyni əməlin nəticəsinə görə müxtəlif məsuliyyət müəyyən etməyə imkan verir.

Türkiyə qanunvericiliyində təqsirin iki forması ilə törədilmiş cinayətlər Türk Cəza Qanu-

nun 23-cü maddəsində “nəticə səbəbi ilə ağırlaşdırılmış cinayətlər” (netice sebebiyle ağırlaşmış suç) adı altında öz təsbitini tapır. Bu maddənin məzmunu belədir: “Bir hərəkətin, qəsd ediləndən daha ağır və ya başqa bir nəticənin yaranmasına səbəb olması halında, şəxsin həmin nəticəyə görə məsul tutulması üçün bu nəticə baxımından ən azı ehtiyatsızlıqla (taksirlə) hərəkət etməsi tələb olunur” [7].

Türk Cəza Qanununda “diferensiallaşma” (ayrılardırma, fərqləndirmə) anlayışı cinayət hüququ nəzəriyyəsində müəyyən institutların **müxtəlif şərtlərə görə fərqli hüquqi nəticələr yaratması**, eyni tip davranışların **şəraitə, nəticəyə, subyektə, təqsir formasına** görə dəyişdirilmiş formada tənziqlənməsi kimi şərh olunur. Təqsir formasına görə kast (birbaşa qəsd), olası kast (dolaylı qəsd), taksir (cinayətkarcasına etinasızlıq nəticəsində ehtiyatsızlıq), bilinçli taksir (cinayətkarcasına özünəgüvənmə nəticəsində ehtiyatsızlıq) formaları cinayətlərin diferensiallaşmasında əsas rol oynayır. Bunlara əlavə olaraq bizim təqsirin iki forması ilə törədilmiş cinayət adlandırdığımız “nəticə səbəbi ilə ağırlaşmış cinayət” anlayışı da Türkiyə doktrinasında diferensiallaşmanın əsaslarından biri kimi çıxış edir. Bundan başqa diferensiallaşmanın əsaslarına ağırlaşdırıcı (nitelikli), yüngülləşdirici (nitiksiz) halları olan cinayətlər, subyektlərin hüquqi statusuna görə (yetkinlik yaşına çatmayanlar, hərbi qulluqçular, psixi xəstələr və s.) fərqləndirilən cinayətləri misal göstərə bilərik.

Nəhayət, Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyi ilə daha yaxından uyğunluq təşkil edən Rusiya hüquq doktrinasında qeyd edilir ki, diferensiasiya – ictimai təhlükəliliyin dərəcəsinə, təqsirin formasına və baş vermiş ictimai təhlükəli nəticənin ağırlığına əsasən məsuliyyətin təyin edilməsidir.

Nəticə

Beləliklə, araşdırmaların nəticəsində müşahidə etdik ki, hətta hüquq sistemləri fərqli olan

ölkələrdə belə, təqsirin müxtəlif formaları ilə törədilmiş cinayətlərin diferensiasiyası oxşar əsaslara görə aparılır. Terminologiya fərqli olsa da, məzmun bənzərliyi bizə təqsirin formalarını, həmçinin həmin formalarla törədilmiş cinayətlərin diferensiasiyası məsələsini müqayisəli təhlil etməyə imkan verdi.

Təqsirin iki forması ilə törədilmiş cinayətlərdə əmələ münasibətdə qəsdin, nəticəyə mü-

nasibətdə isə ehtiyatsızlığın birgə mövcudluğu cinayətlərin düzgün tövsifi və məsuliyyətin ədalətli diferensiallaşdırılması üçün həlledici əhəmiyyət daşıdığından, bu institutun Azərbaycan Respublikası cinayət qanunvericiliyində normativ qaydada təsbit olunmasını məqsədəuyğun hesab edirik.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi // Azərbaycan Respublikasının 30 dekabr 1999-cu il tarixli 787-IQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmişdir. – Bakı: Hüquq Yayın Evi, – 2020. – 779 s.
2. Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun “Məhkəmələr tərəfindən cinayət cəzalarının təyin edilməsi təcrübəsi haqqında” 25 iyun 2003-cü il tarixli Qərarı. [Elektron resurs] /URL: <https://e-qanun.az/framework/16741>
3. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 125-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 15 sentyabr 2022-ci il tarixli Qərarı. [Elektron resurs] /URL: <https://e-qanun.az/framework/52568>
4. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 142-ci maddəsinin həmin Məcəllənin 56-cı maddəsinin tətbiqi baxımından şərh edilməsinə dair Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 7 aprel 2021-ci il tarixli Qərarı. [Elektron resurs] /URL: <https://e-qanun.az/framework/47327>
5. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 56.1.3-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 12 yanvar 2012-ci il tarixli Qərarı. [Elektron resurs] /URL: <https://e-qanun.az/framework/22906>
6. Səməndərov, F.Y. Cinayət hüququ: Ümumi hissə. – Bakı: Digesta, – 2007. – 697 s.
7. Türk Ceza Kanunu (TCK). Kanun No: 5237. – Ankara, – 2005.
8. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13 июня 1996 г. № 63-ФЗ. [Электронный ресурс]/URL: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/

Годжаева Лейла Адиль гызы,

магистрант по специальности «Уголовное право, уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза» юридического факультета Бакинского государственного университета

ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ПРЕСТУПЛЕНИЯ, СОВЕРШЁННЫЕ С ДВУМЯ ФОРМАМИ ВИНЫ

РЕЗЮМЕ

В данной статье анализируются элементы состава преступления и их проявление через субъективную сторону, что имеет принципиальное значение для установления уголовной ответственности. Основная цель исследования состоит в раскрытии сущности форм вины, подробном изучении их классификации и разъяснении отличительных особенностей преступлений, совершённых при смешанной (двойной) форме вины, по сравнению с преступлениями, совершёнными умышленно или по неосторожности. В статье проводится сравнительный анализ соответствующих положений Уголовного кодекса Азербайджанской Республики, решений Верховного и Конституционного судов, а также доктринальных подходов правовых систем Турции, России, Германии, Англии и США.

Исследование показывает, что преступления, совершённые при двойной форме вины, объединяют элементы как умысла, так и неосторожности, однако полностью не совпадают ни с одной из этих форм. Данный институт играет важную роль при оценке объективных и субъективных признаков состава преступления, правильной квалификации содеянного и индивидуализации наказания. В ходе исследования установлено, что форма вины является одним из ключевых критериев при определении степени общественной опасности преступления, формировании уголовно-правовой санкционной политики и дифференциации преступлений.

Представленные в статье выводы показывают, что формальное закрепление понятия двойной формы вины в законодательстве способствовало бы устранению правовой неопределённости, более точной квалификации преступлений, справедливому и пропорциональному назначению наказания, а также эффективному применению принципа индивидуализации ответственности.

Gojayeva Leyla Adil,

Master's student, Department of Criminal Law,
Criminal Procedure, Criminalistics and Forensic Examination,
Faculty of Law, Baku State University

DIFFERENTIATION OF LIABILITY FOR CRIMES COMMITTED WITH TWO FORMS OF GUILT

SUMMARY

The article analyzes the elements of a criminal offense and the manifestation of these elements through the subjective aspect, which is essential for establishing criminal liability. The main purpose of the study is to explain the nature of the forms of guilt, examine their classification in detail, and clarify the distinguishing features of crimes committed with mixed (dual) guilt compared to crimes committed intentionally or negligently. The article provides a comparative analysis of the relevant provisions of the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan, the decisions of the Supreme Court and the Constitutional Court, as well as doctrinal approaches in the legal systems of Turkey, Russia, Germany, England, and the United States.

The study demonstrates that crimes committed with dual forms of guilt combine elements of both intent and negligence, yet do not fully correspond to either. This legal construct plays a significant role in evaluating the objective and subjective elements of the offense, determining the correct legal classification, and ensuring the individualization of punishment. The research further reveals that the form of guilt is one of the key criteria in determining the degree of social danger of a crime, shaping sentencing policy, and differentiating between categories of offenses.

The approaches presented in the article ultimately show that formally introducing the concept of dual forms of guilt into legislation would help eliminate legal ambiguities, ensure more accurate qualification of crimes, promote fair and proportionate sentencing practices, and enhance the effective application of the principle of individualized responsibility.

Redaksiyaya daxilolma tarixi: 06.02.2026

Təkrar işlənməyə göndərilmə tarixi: 20.02.2026

Çapa qəbul olunma tarixi: 25.02.2026